

Прилог датовању цркве манастира Раковице

МАРКО НЕДЕЉКОВИЋ

Настанак и ктиторство цркве манастира Раковице привлаче пажњу већ скоро две и по деценије. Мада је Вељко Петковић још 1950. године указао на ово питање, темељно научно истраживање започиње 1956, када је Раду Флора објавио резултате (дипломатичколингвистичког) проучавања Повеље бр. 60 из 1701. године која се чува у Архиву сремскокарловачке митрополије.¹ Затим су уследила архитектонска испитивања, која, у два маха спроведена, потврђују да по конструктивним решењима црква, посвећена арханђелима Михаилу и Гаврилу, представља рецентан споменик моравске школе.² Године 1970. објављена је прва монографија манастира Раковице, у којој се даје ново тумачење познатих чињеница.³

Истраживање Раду Флоре показује да повеља која се доводи у везу са манастиром потиче од румунског владара Константина Бранковеана (1688—1714). Написана је на румунском језику, ћириличним писмом на магарећој кожи. Украшена је вишебојним иницијалима, титулом кнеза, грбом кнежевине и на њој су оригинални потписи кнеза и великог логотета, те жиг кнежевине утиснути на хартији у воску.

Повеља је из 1701. године, а текст, у коме се помиње манастир Раковица, гласи:

„Дакле сећајући се и ми да су многи људи са земље задобили добре небеске (ствари), као што и божије писмо сведочи: 'Купујте и продајте док има вашара'; стога смо и ми настојали као онима који су пре нас били: и ето заветујемо се да од нашег имања које је нама од бога дато, светом и божијем манастиру који се зове Раковица и који се налази изнад тврђаве Београда, у турском пределу, који је сазидан и из свог темеља подигнут од страха доброг хришћанина, почившег Радула војводе, који је протеклих година био владар ове земље, где се поштује и слави храм светих великих војвода Михаила и Гаврила, и оцу Максиму који се тамо налази као наставник и свим оцима калуђерима колико их има у овом светом манастиру, да могу да узму оци калуђери милостињу од мога господства годишње сто великих комада соли из велике солане, пошто овај свети манастир будући у страном свету и на једном сиромашном месту као оно где за читав низ година турске и немачке војне нису престајале ни једне године од почетка до краја."

Раду Флора претпоставља да је Радул, поменут у повељи, заправо Радул IV Велики (1496—1508). Наводећи да је време у коме владају Радул и његов наследник период цватућег словенизма у Мунтенији, Флора набраја разлоге

који су га навели на такав закључак: Радулов нећак, Првул „Крајовански", ожењен је девојком из породице Јакшића; из Србије је доведен и на митрополијски престо постављен србин Максим; бивши цариградски патријарх Нифон доведен је у Румунију да организује румунску цркву; са Цетиња је позван калуђер Макарије који штампа прву књигу на румунском тлу, итд.⁴

Полазећи од повеље Константина Бранковеана, Душан Кашић, аутор монографије о манастиру Раковици, сматра да у повељи поменути Радул ни у ком случају није истоветан са Радулом IV Великим. По њему, реч је о Радули I Црном (око 1377—1385), сину влашког војводе Владислава I Влајка, а оцу војводе Мирче I (1386—1418) познатог из борби на Ровинама. Основаност своје претпоставке Кашић темељи на историјским подацима који говоре о добрим односима Лазара Хребелјановића и Радула I. У том смислу, Кашић наводи да се овај румунски владар 1381. оженио нећаком или сестром српског владара као и друге чињенице које говоре о узајамној културној помоћи и размени. Међу њима и то да је Лазар Хребелјановић био ктитор манастира Прислоп и Мотра, чији је градитељ био кнежев повереник Никодим

¹ В. Петковић, *Преглед црквених споменика кроз повјесницу српског народа*, Београд 1950; *Повеља Константина Бранковеана*, Зборник за друштвене науке Матице српске (1956) 15.

² В. Кораћ, у: *Археолошки споменици и налазишта у Србији* 2, Централна Србија, Археолошки институт САН, Београд 1956, 3; А. Стојаковић, у: *Enciklopedija likovnih umjetnosti* 4, 55. Налази се разликују у дескрипцији бочних крајева травеја; док први сматра да су засведени куполастим сводовима чији центри гравитирају лонгитудиналној симетрали грађевине, А. Стојаковић закључује да су северни и јужни крак простора између наоса и нартекса покривени сводовима сферног облика.

³ Д. Кашић, *Манастир Раковица*, Православље (Београд 1970).

⁴ Уп. Н. Јорга, *Историја Румуна и њихове цивилизације*, Вршац 1934; И. Барбулеску, *Румуни према Србима и Бугарима нарочито с погледом на питање македонских Румуна*, ЗИК (Београд 1908); Ч. Мијатовић, *Српски одзраци из румунске историје*, Летопис МС (1896) 187; L. Brehier, *Српска и румунска уметност у средњем веку*, Старинар, 1923, 3. сер., 2. књ., 63—69; Љ. Ј. Марковић, *Поглед на историјскокултурни развој румунског народа*, Балканско Братство, 1936, 3 и 4, 13—16; 11—13; Б. Сп. Радојичић, *Српскорумунски односи 14—17. века*, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду 1 (1956); S. Radojčić, *Rapports artistique serboroumains ...*, Actes du colloque international de civilisations balkanique, Sinaia, Juille 1962.

Сл. 1. Манастир Раковица, општи изглед (снимак Б. Вујовић)

Fig. 1. La vue du monastère Rakovica (photo de B. Vujovic)

Грчић.⁵ Кашић се, такође, позива на једну повељу деспота Стефана Лазаревића из 1405. године у којој овај владар помиње манастире Водице и Тисмену међу манастирима за чију је изградњу заслужан његов отац.⁶ Од манастира чију је изградњу помагао Радул, Кашић помиње — ослањајући се на народно предање — манастир Вратну код Брзе Паланке и Манастирицу на Мирочпланини, позивајући се на Милићевића.⁷

Претпоставка Душана Кашића се не односи само на ктиторско питање „Раковичког проблема“ већ он проширује своју тезу, ослањајући се на турске изворе за историју Београда и околине и на питање могућег пресељења манастира.

⁵ Уп. Б. М. Зиси, *ELU* 4, 432; К. Јиречек, *Историја Срба I*, 322.

⁶ Овде се Кашић (стр. 20—21) позива на Ч. Мијатовића (стр. 31) без проверавања. Он у ствари упућује на цркву у Куртеа де Арђеш (*Biserica episcopala*) из 1508—1526. у којој се налази ктиторски портрет Негоја Басарабе и његове жене — српске деспине — Милице. Уп. G. Ionescu, *Istoria arhitecturii in Romania*, edit. ARPR, Bucuresti 1963, 286, 288; Н. Јорга, *нав. дело*, 176; *ELU* 4, 139; *ELU* 1, 709.

⁷ М. Ђ. Милићевић (*Манастири у Србији*, Гласник Српског ученог друштва, 1867, 21, 37) изгледа није тако категоричан у наводу о Радулбегу као Кашић. (стр. 21), односно Петковић (стр. 180); он користи формулацију: „... могло се до скоро прочитати...”

„Према свему изложеном сматрамо за највероватније да је првобитни манастир Раковица поврх села Раковице, односно 'код села Врчина', како веле турски извори, настао у време кнеза Лазара (1371—1389) и да је његову изградњу помагао влашки војвода Радул I 'Црни' у складу са неговањем добрих српсковлашких односа, који су се поред осталог манифестовали у сродничким везама њихових династија и узајамном помагању културне делатности у два пријатељским земљама. Како је војвода Радул владао од 1377. до 1385. године, настанак манастира Раковице треба датирати између те две године".⁸

Систематизовањем навода који Кашићу пружају ослонац за тезу о постојању првобитног манастира Раковице, располажемо следећим:

а. предање сачувано у манастиру и народу,⁹

б. записано предање¹⁰,

с. материјални остаци изнад села Раковице.¹¹

По овој тези, манастир Раковица је крајем XVI века пресељен са своје првобитне локације изнад села Раковице на место свог метоха — манастира Превелике — где се и данас налази.

Размотримо поближе и претпоставку коју је поставио Радул Флора: у тексту повеље се помиње отац Максим, „као наставник", што одговара подацима код Љ. Стојановића из 1693. и 1699. (I 1982, 2071), као и отац Григорије, за чије постојање налазимо потврду код Ст. М. Димитријевића у *Грађи*.¹²

Исти извор из 1701 (30. јуна) помиње да је руски цар Петар Велики даровао милостињу манастиру Раковици, а да се по њу може долазити у Москву сваке седме године. Из истог извора сазнајемо о разлозима руског цара да награди игумана Григорија, као и о природи његових заслуга; личност игумана, кога Кашић приказује као „културног и комуникативног", указује нам се у једном сасвим неочекиваном светлу и склони смо да прихватимо Димитријевићеве атрибуте Григоријеве личности — „опробани агент у монашкој ризи".¹³ Јер, отац Григорије је у закулисним дипломатским преговорима уочи склапања Карловачког мировног уговора, показао изванредне способности у улози тајног курира између руског посланика и турског службеног преводиоца; сам Кашић наводи да је отац Григорије „с поверљивим писмима одлазио у турски стан преобучен у цивилно одело и пробијао се кроз планину, јер су Аустријанци поставили заседе на путевима".¹⁴ Није реч, изгледа, о једном „божијем слузи", који је свој живот посветио мирном духовном животу унутар манастирског дворишта, већ о човеку са смислом да уочи и свој и манастирски интерес, да их уклопи у интересе великих сила и у правом тренутку избори заслужену награду.

Отац Григорије на путу за Москву, у зиму 1701. добија у Букурешту повељу од Константи-

на Бранковеана и — како је наведено — право на годишњу помоћ од сто великих комада соли. Међутим, изузев објашњења које је садржано у самој повељи — да је манастир „сазидан и из свог темеља подигнут од стране доброг хришћанина, почившег Радула војводе" — данас не располажемо ниједним другим објашњењем разлога који су влашког војводу навели да дарује манастир Раковицу. Повеља је сачињена са свим потребним елементима, са прецизним и детаљним одредбама, са смисаоно јасним формулацијама — али са једином изузетком. Управо она формулација која је најважнија са правноонтолошког становишта, из које се изводи легитимност саме повеље — „... који је сазидан и из свог темеља подигнут од стране доброг хришћанина, почившег Радула војводе, који је протеклих година био владар ове земље..." — привлачи пажњу и указује се као истраживачка тешкоћа.

До почетка владавине Константина Бранковеана, на румунском престољу сменило се дванаест владара са именом Радул. Са извесним прекидима, то је био период од 1377. до 1669. године. Од краја владавине последњег владара са именом Радул до почетка владавине Константина Бранковеана (1688) прошло је тачно деветнаест година. С друге стране, први поуздани помен манастира Раковице потиче из 1560. године. Из те околности следи да ниједан Радул који је владао после 1560. не може бити доведен у везу са повељом. Формулација из повеље („који је протеклих година био владар ове земље") посматрана у наведеном проблемском склопу упућује на питање:

— Ако је између последњег владара са именом Радул, који би могао да се сматра ктитором манастира (Радул VII Пајсије, 1535—1545), и 1701. године, када је повеља написана, протекло равно 156 година, како то да се у иначе веома прецизну и правно ваљану повељу могла унети формулација: „који је протеклих година

⁸ Д. Кашић, *нав. дело*, 21.

⁹ Раковички народни листић, 5.

¹⁰ Архимандрит Рувим, *Манастир Раковица*, Београд 1909. Овај аутор не прихвата „предање у које простодушан свет највише верује", по коме се манастир наводно пресељавао, и пише да је „на месту (више села Раковице) где су поменути остаци, био мали манастирчић — метох — као саставни део манастира Раковице, коме је припадао" (*исто*, 7).

¹¹ Уп. *Археолошки споменици и налазишта у Србији*, 2, 24; М.М. Васић, *Праисторијска Винча*, 3, 155; Р. Т. Николић, *СЕЗ*, 5, *Насеља српских земаља* 2, 1054, 1055.

¹² Ст. М. Димитријевић, *Грађа за српску историју из руских архива и библиотека*, Споменик СКА, 1922/23; Ј. Шафарик, *Два писмена споменика који се тичу манастира Раковице код Београда*, Гласник СУД (1866) 20.

¹³ Димитријевић, *нав. дело*, 222.

¹⁴ Д. Кашић, *нав. дело*, 25.

био владар ове земље"? Да ли је реч о *fallacia figurae dictiones* у једном правном акту који иначе садржи све неопходне детаље?

Претпоставку Раду Флоре којом се Радул поменут у повељи поистовећује са Радулом IV Великим до сада је само Кашић критички проценио. Кашић не прихвата или на други начин тумачи историјске чињенице које наводи Раду Флора: женидба Радуловог нећака Првула девојком из породице Јакшић упућује на Србе у Угарској, а не на северну Србију, која је, осим Београда, била под турском окупацијом (остаје, међутим, чињеница да та женидба упућује баш на Србе); цетињски калуђер Макарије није дошао у Мунтенију на војводин позив колико бежећи од Турака после пада Црне Горе (ипак остаје чињеница да је доспео баш у Мунтенију); старе властеле на подручју северне Србије није било, црква је била дезорганизована све до 1557 — са ким би, дакле, Радул IV Велики могао да одржава везу?¹⁵

У приступу „критичком питању“ до сада су установљена два кључна критеријума:

а. степен развијености политичко-дипломатских, културних и црквених односа са Србима у периоду владавине одређеног румунског владара, и

б. хронолошка подударност владавине одређеног румунског владара са поузданим хронолошким оквиром који је до сада утврђен.

У свом раду Раду Флора применио је следећи метод идентификације поменутог владара Радула:

а. владавине које нису важне и временски су ограничене:

Раду II Прости, 1422—1427; Раду V Бадика, 1521—1524; Раду VIII, 1591.

б. владавине које по досадашњим индикацијама нису споменуте у вези са Србима, мада су трајале дуже:

Раду III Лепи, 1462—1474; Раду VI Афумаца, 1521—1529; Раду VII Пајсије, 1535—1545.

с. владавине које се спомињу у вези са неком акцијом у јужнодунавским земљама:

Раду I Црни, 1377—1385; Раду Шербан, 1602—децембар 1610, и јуни—септембар 1611 — који се вероватно спомиње у једном документу као оснивач села Маротин колонизованог „Србима и другим странцима из других земаља“ (Барбулеску);

Раду „Михња“, са четири владавине у првој четвртини XVII века — који дозвољава свом постелнику Јенакији да једно село колонизује и Србима; вероватно је исти владар споменут и у једном поменику манастира Сопоћана као „Раду од Унговлахије“, будући да је наведен упоредо са Матејом Басарабом (који је на власт дошао тридесетих година);

Раду Леон, 1664—1669 — који је у повељи бр. 14 из Сремскокарловачког архива, из 1665.

године, поменут као ктитор манастира Милешева са 2 000 аспри годишње, и, најзад,

Раду Велики Мунтенски, — за кога се Р. Флора определио; манастир је по Флори настао између 1495—1508. године.

Д. Кашић је приликом заснивања своје претпоставке располагао са више дијакритичких елемената. Он се ослања на историјске наводе о добрим суседским односима Срба и Румуна за владавине Лазара Хребелановића, на „путопис“ Феликса Петанчића¹⁶ и на турске изворе за историју Београда и околине.¹⁷

„Путопис“ Феликса Петанчића настао је за потребе стратегијских операција угарског краља Владислава II. У њему је Петанчић назначио могуће правце продора ка југу Балканског полуострва, описујући путеве и топониме на тим правцима. Међутим, Кашић се на „путопис“ Ф. Петанчића позива као на хронолошки навод и превиђа податак, на који упућује D. Kniewald, да није реч о путопису већ о споменици.¹⁸ Према томе, то није извор из кога се може сазнати „опис властитог или туђег путовања кроз места и земље што се спомињу, него приказ путева који воде до Дринопоља, Солуна, Галипоља и Цариграда уз нагласак изразито војностратегијског циља (...) колико досад знадемо историјски је зајамчен његов пут у Цариград тек 1512/13. године“.

Геотопографска анализа „путописа“ показује велика одступања и замене топонима и ознака.¹⁹ Али, и поред овога, теза о пресељењу тешко да може одговорити на питање због чега су Турци, у пописе из 1528. и 1536. године, унели становнике и имовину села Раковице које се налазило поред крагујевачког пута, а нису унели манастир који се, по Кашићу, налазио неколико десетина метара далеко од села и друма?²⁰ С друге стране, као што је речено, први помен манастира у турским пописима потиче из 1560. године.²¹

¹⁵ Кашић се позива на М. Мирковића (*Правни положај и карактер српске цркве под турском влашћу*, Београд 1965, 88), мада Мирковићева студија (нарочито стр. 52—69), у ствари, ниуколико не иде у прилог Кашићевој тврдњи.

¹⁶ P. Matković, *Putovanje po Balkanskom poluotoku 16. veka, Feliks Petančić 1502*, Rad JAZU 49, 103—164, Zagreb 1879; D. Kniewald, *Дубровчанин Феликс Петанчић о ратовању са Турцима*, Весник Војног музеја ЈНА 3 (Београд 1956); исти, *Sitnoslikar Feliks Petančić, Tkalčićev zbornik, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb 1958*; исти, *Феликс Петанчић и његова дела*, Посебна издања САН, 250, 1961; П. Колендић, *Феликс Петанчић пре дефинитивног одласка у Угарску*, Глас САН, Од. литер. и језика, н.с. 4, 236, Београд 1959.

¹⁷ X. Шабановић, *Турски извори за историју Београда*, Историјски архив Београда 1, 1964.

¹⁸ Уп. Весник Војног музеја 5/1 (1958) 57.

¹⁹ Исто, 40; нпр. Naemus — Rhodopae.

²⁰ Шабановић, *нав. дело* — о целовитости пописа, 245; попис села Раковице, 68.

²¹ Шабановић, *нав. дело*, 567; овим податком располаже и Кашић, уп. стр. 16, нап. 46.

Овде се указује (највећа тешкоћа) „раковичког проблема“. Упоредна анализа планова триконхоса указује да је црква манастира Деалу најближа компарација цркви манастира Раковице. Изградњу манастира Деалу започели су последњих година XV века, а завршили 1500. године — дакле у периоду владавине Радула Великог (1495—1508) — мајстори који су касније радили и за Негоја Басарабу (1512—1521).²² Црква манастира Деалу је сложенији и правилније конципиран узор, код кога травејни простори нису разуђени као код цркве манастира Раковице. Градитељи ове цркве изгледа да су поштовали триконхосну традицију — концепција наоса је по узору на цркву манастира Козија. Ова зависност од традиционалних образаца у решавању формалних и структурних проблема организације простора наоса присутна је и код цркве манастира Арђеш (Biserica epișcopala), коју су, међу другима, подизали градитељи манастира Деалу. Али, као и код цркве манастира Раковице, код манастира Деалу су присутне тенденције вертикализма, које ће нарочито долазити до израза у првој половини XVI века. По свему изгледа, дакле, да је црква манастира Раковице настала или с краја XV или с почетка XVI века; етимологикон „раковица“ је словенског порекла;²³ сам топоним „Раковица“ није особеност краја јужно од Београда — то је веома распрострањен топоним, чије присуство у средњовековној топономастици захвата широк простор.²⁴

С данашњим фондом знања и историјских података, могући правац разрешења по свој прилици није у позивању на наводе Петанчијевог „путописа“ из 1502. године. Траса Петанчијевог тзв. доњег пута је често помињана односно анализирана.²⁵ У Матковићевом коментару трасе овог пута пажњу привлачи навод којим се топоним „Острмица“ убицира као место Остружница. Матковић је — као и Kniewald — склон да поверује да под овим топонимом треба подразумевати Остружницу поред Саве на путу за Обреновац, јер управо следећи топоним — Раковица — упућује на то.²⁶ Међутим, чини се да је прихватљивија Острвица крај Рудника, која би више одговарала овом могућем правцу ка југу. Топоним Острвица, и његови варијетети, такође је распрострањен.²⁷ У турским изворима налазимо овај топоним у околини Београда — то је данашње село Лисовић јужно од Барајева, које се у првој половини XVI века звало Острвица.²⁸ Упоредивања у турским изворима не указују на могућност да се ова Острвица Лисовић може заменити са рудничком Острвицом.²⁹ Ако би се, с једне стране, Петанчијева споменица прихватила као поуздан извор, онда би било могуће засновано разматрати питање могућег пресељења манастира Раковице и тако објаснити хронолошки прекид између 1502—1560. године. У том случају би било

²² G. Ionescu, *Historie de l'architecture en Roumanie*, Bucarest 1972, 216, 218; V. Vatasianu, *Istoria artei feudale in tarile romine* 1, 1959, 481, 483; G. Ionescu, *Istoria arhitecturii in Romina* 1, 1963, 278—281; C. Balan, *Le monastère de Dealu*, Bucarest 1965.

²³ Уп. Е. Petrovici, *Influenta slava asupra siste mumbri fenomenelor limbii romine*, Bucuresti 1956, 31; G. Mihaila, *Imprumunturi vechi sudslave in limba romina*, Bucuresti 1960, 90.

²⁴ Топоним „Раковица“ се помиње: као пасиште по прилици негде у Метохији или Дреници (дат. 1302—1309, С. Новаковић, *Законски споменици*, 393; Miklosic, *Mon. serb.*, 60); неубициран локалитет у Подрини код Ораховца у сливу реке Клине (хил. хрис, Миклошић, 60; Новаковић, 393); у међама села Речани, југоисточно од Призрена (дат. 1348, Арх. хрис, Глас. ДСС 15, 280); пуста мезра, данас село Раковица северозападно од Сарајева (дат. 1455, Istanbul BVA Maliye 455, il3); село и река на путу из Травника у Сарајево — Khakonitza (дат. 1530, 9, Курипешкић, 18).

²⁵ С. Ердељановић — Р. Т. Николић, *Трговачки центри и путеви по српској земљи у средњем веку и у турско доба*, Београд 1899, 99—100; К. Н. Костић, *Трговински центри и друмови по српској земљи у средњем и новом веку*, Београд 1900, 294; П. Р. Косовић—М. Миладиновић, *Трговачки центри и путеви по српским земљама у средњем веку и у турско доба*, Годишњица Николе Чупића (Београд 1900—1901) 20—21, 80—81; Ј. Радонић, *Путовање Евлије Челебије по српским и хрватским земљама*, Годишњица Николе Чупића, 30, 270, 287; П. Ж. Петровић, *Шумадијска Колубара*, СЕЗ, 59, САН, Насеље и порекло становништва 31, Београд 1949, 94; Ђ. Бошковић, *Археолошки споменици* 2, 110, нап.; D. Kniewald, *Феликс Петанчић 1502 о путевима...*, исто, 37—38; М. К. Костић, *Насеља у околини Београда, Прилог проучавању постанка и развоја*, Зборник радова Географског института 9 (Београд 1962) 64—65; Г. Шкриванић, *Путеви у средњовековној Србији*, Београд 1974, 112.

²⁶ Матковић, *нав. дело*, 126, 127.

²⁷ Уп. Н. Крстић, *Бој под Београдом у години 1456*, Гласник СУД (1866) 20, 13; Константин Михајловић из Островице, *Јанчичарева успомене или турска хроника*, Предговор Б. Живановића, Споменик САН, 108, Од. друштвених наука, н.с. 9, 1959. Б. Живановић сматра да поред рудничке Островице мора постојати и нека друга Острвица, коју он — следећи чињеницу (уп. М. Динић, *Из дубровачких архива*, САН 1, 1957, 88) да је извесни новобрдски трговац сасвим олако забележио имена својих дужника — убицира негде у околини Новог Брда. Ова убикација је могућа. Међутим, сам историјски навод дозвољава и друкчије тумачење; навод нужно не имплицира тврђење по коме је поменута Острвица из које су били дужници позната трговцу те ео ipso блиска Новом Брду. На могућност друкчијег тумачења упућује разлика грађија места Острвица у књизи дужника. Можда је реч о томе да су дужници били добро познати трговцу — отуда једном од њих и не наводи презиме — а не место из кога они потичу.

²⁸ Шабановић, *нав. дело*, 47, 230, 390. Село је (било) на истакнутом положају и одавно је одабрано као сигурно станиште (уп. *Археолошки споменици*, 2, 40, 41); кроз село или поред њега је пролазио средњовековни пут о коме се мало зна (уп. Р. Т. Николић, *нав. дело*, 1055).

²⁹ Шабановић, *Управна подела југословенских земаља под турском владавином до Карловачког мира 1699*, Годишњак Историјског друштва БиХ 4 (Сарајево 1952) 179; Б. Ђурђев, *Хришћани спахије у северној Србији у 15. веку*, исто, 167.

основано убицирање на линији Лисовић—рудничка Островица или, можда, у неком другом геотопографском правцу.³⁰ Али, с друге стране, тако изведена теза о пресељењу чини се да не би пружила задовољавајући одговор на питање зашто се манастир Раковица са своје неповолне раније позиције (без обзира да ли је то Кашићева убикација или убикација на линији Лисовић—Рудник) преселио на ову данашњу, која није ништа мање неповолна у поређењу са позицијама које су у то време манастири из Србије налазили у релативно скровитом и мирном подручју јужне Угарске?³¹

Овим питањем назначен је апоретички оквир „раковичког проблема“. Он садржи слојеве различитих научних и сазнајних напора, који ће вероватно једном исходити потпуном и јасном сликом о повести овог споменика.

³⁰ И. Шабановић у напмени (*Извори*, 534) пише: „[Манастир Раковица] данас не постоји а налазио се вероватно на локалитету Црквиште код села Врчин.“

³¹ Једно од могућих објашњења би тежило за тим да покаже да је манастир са своје јужне позиције, која је била изван граница београдског катастарског подручја, пресељен на своју нову (данашњу) у периоду између 1536—1560, где су гакао пореског платишу први пут забележиле турске власти. Ово објашњење би свакако разјаснило разлоге и услове који су довели до тога да се овај случај пресељења разликује од других (нпр. Врдник — Раваница — на Фрушкој Гори, уп. *ELU* 4, 552; 4, 61). С друге стране, теза о пресељењу постаје апсурдна уколико су турске власти, усудом какве грешке, у XVI веку већ постојећи манастир Раковицу друкчије именовале у својим пореским књигама. Исто тако, могуће је да је манастирска црква била саграђена, али није била „активна“, јер је манастир био напуштен или ненастањен.

Contribution à la datation de l'église du monastère Rakovica

MARKO NEDELJKOVIĆ

Dans les différentes recherches sur l'histoire du monastère de Rakovica, c'est le problème de datation de l'église dédiée aux archanges Michel et Gabriel qui a surtout attiré l'attention des chercheurs. L'étude de ce problème fut entamée par les recherches de R. Flora (en 1956) qui se pencha aussi sur le problème de ktitor du monastère; en se référant à une chrysobulle, cet auteur fit dépendre la fondation de cette église des influences exercées par la cour et l'Eglise roumaines. — Des auteurs qui ont analysé l'église de Rakovica du point de vue de l'architecture (V. Korać, A. Stojaković) affirment qu'il s'agit d'un monument construit dans le style de l'Ecole de la Morava et datant d'une époque plus ou moins récente. — Dans sa monographie du monastère Rakovica, publiée en 1970, D. Kasić

situe la fondation du monastère à la fin du XIVe siècle, entre les années 1377 et 1385, en la faisant remonter ainsi au règne du voïvode Radoul, qui aurait apporté son aide à la construction du monastère.

Après avoir examiné d'un point de vue critique les résultats des recherches sur la datation de l'église qui fait partie du monastère de Rakovica, l'auteur de la présente contribution a exposé sa thèse selon laquelle l'église avait été bâtie vers la fin du XVe siècle ou au début du XVIe. Il considère que les dates limites de la fondation du monastère de Rakovica sont constituées par les années 1495 et 1520 et il signale que l'église du monastère roumain Dealu peut servir d'analogie la plus proche quant au problème de datation de l'église du monastère de Rakovica.